

Renæssance og reformation

1400-1648

Renæssancen

- Betyder "genfødsel"
 - Genopdagelse af de antikke kulturer
 - Renæssancemenneskerne skabte dog en ny kultur i stedet for at genopdage
- Udvikling inden for: kunst, arkitektur, matematik, fysik, astronomi, medicin, politisk tænkning
 - Båret frem af en snæver elite

Italien i 1400-tallet

- De norditalienske bystater overvundet pesten i 1300-tallet og var nu Europas økonomiske kraftcentrum
 - Venedig var centrum for handel med Asien
 - Firenze var centrum for klædeproduktion
 - Venedig, Firenze, Milano, Rom, Napoli blev centre for kunst og kultur
- De første banker opstod i Firenze (Firenze og Venedig slog begge guldmønter)
- Omkring år 900 begynder byernes betydning at vokse (handel)
- I middelalderen var jordbesiddelse tegn på velstående, nu begyndte det at blive penge
- I 1100- og 1200-tallet: korstogene kom gennem Firenze og Napoli --> efterspørgsel på skibe, våben
- Fortjeneste investeres --> håndværksproduktion/industri
 - Klædeproduktion i Firenze
 - Pengeøkonomi slået igennem
 - Bankvæsen
- --> Udsmykning af byerne (centrum for kunst og kultur)

Humanismen

- Interessen for gamle græske og latinske skrifter intensiveredes
 - Man ville finde frem til den sandhed, som skrifterne rummede
- De frie studier (for frie mennesker) blev: historie, retorik, grammatik, logik, matematik, astronomi (humanistiske)
 - Beskæftigede sig med det, som mennesket havde frembragt
 - Humanisterne troede på menneskets egne muligheder
 - Mennesket blev sat i centrum og var alle tings mål
- I middelalderen var der i Europa opstået universiteter
 - De var tilknyttet kirken
- Der opstod senere "frie" universiteter
 - De lærdes skrifter udbredtes pga. bogtrykken (opfundet i 1440'erne)

Renæssancens kunst og arkitektur

- Malerne søgte at gengive det særegne, det individuelle, følelser, psykologiske tilstande langt mere nuanceret end før
- Hvis man ville gengive den sansede virkelighed måtte man studere den fysiske

virkelighed grundigere

- Da Vinci og Michelangelo dissekerede lig og forsøgte at fastsætte menneskets proportioner
 - Nåde frem til størrelsesforhold, som udtrykte den guddommelige harmoni
- Da Vinci ville også forstå, hvordan og hvorfor de forskellige komponenter i kroppen virkede som de gjorde
- Malerne søgte også at bruge perspektivtegning for at gengive virkeligheden korrekt (1435)
- Arkitekterne brugte matematik til at bygge kupler

Den naturvidenskabelige revolution

- Matematik var arbejdsredskab for renæssancens kunstnere
- Middelalderens opfattelse af den naturvidenskabelige verden grundede på to ting:
 - Bibelen
 - Aristoteles' værker
- Skolastikken blev brugt for at sammentænke Bibelen og de græske tænkeres erkendelser
 - Fortaler: Thomas Aquinas (1225-1274), italiensk teolog
- Aristoteles' fysik:
 - Fire elementer (vand, ild, jord, luft)
 - Sfærisk verdensbillede
- I antikkens Grækenland havde der været en konkurrence teori med solen i centrum
- Copernikus (polsk astronom, 1453-1543) fremsatte heliocentrisk verdensbillede (solen (helio) i centrum)
- På øen Hven byggede den danske astronom Tycho Brahe (1546-1601) et observatorium
 - Han foretog detaljerede observationer om himmellegemernes bevægelser
 - Observationer, der ikke kunne forenes med aristoteliske verdensbillede
 - Nova; stjerne, der ændrede sig i den uforanderlige sfære (umuligt)
 - Komet; bevægede sig på tværs af sfærene (umuligt)
 - Afviste Copernikus' teori, da han mente, at der ville kunne måles forskydninger i stjernes positioner
 - Han undervurderede afstandene i universet
- Galileo Galilei (1564-1642) støttede Copernikus' teori, hvilket kirken ikke kunne acceptere
 - Han opdagede Jupiters måner (hvorved Jorden ikke var centrum for alt i universet), hvorefter kirken tvang ham til at tilbagekalde hans opdagelser

Pavekirkens svækkelse

- Kætteri var gennem middelalderen blevet forfulgt brutalt
- Sidst i middelalderen: Kirkens magt blev langsomt undergravet, dels af åbenlys kritik, dels af verdslige fyrsters modvilje mod dens rigdom og magt, dels af moralske forfald
- I begyndelsen af 1500-tallet opstod en sprængning i kirken
- Pavekirken var svækket af det store skisma i 1300-tallet (to paver, i Rom og Avignon)
 - Det var ikke lykket at genopbygge pavens prestige og autoritet, tværtimod

- Renæssancepaverne var bestemt ikke noget godt forbillede
 - Nepotisme: De brugte pavemagten til at forøge deres families formue og magt
 - Simoni: De solgte præsteembeder
- Sixtus d. 4. (1471-1484): Fem nevøer blev kardinaler. De fik også kirkelige embeder med stor indtjening, de lod deres embeder passe af vikarer (det var normalt)
- Calixtus d. 4. (1455-1458): Gjorde sin søstersøn (senere pave Aleksander d. 6. (1492-1503)) til kardinal. Havde mange børn. Aleksander gjorde bl.a. broderen til sin elskerinde samt sin søn til kardinaler. Forsøgte at skabe et hertugdømme af pavestatens besiddelser til sin søn.
- Aleksander d. 6. betegner kulminationen på pavestolens moralske forfald

Humanisternes bibelforskning

- Humanisterne fandt mange fejl og uoverensstemmelser mellem den latinske bibel (Vulgata) og original skrifterne
 - På et kirkemøde i 1547 slog man fast, at Vulgata var den rette udgave af Bibelen
- Det var nyt og provokerende at de hellige skrifter blev gjort til genstand for kritisk forskning
- Erasmus af Rotterdam (1466-1536) lavede en ny og kommenteret oversættelse
 - Ironiserede helgendyrkelsen, relikvier og skærsilden samt forestillingen om frikøbelse fra denne
- Kirkens repræsentanter kom til at fremstå som uvidende og forstokkede, deres autoritet undergravedes

Luther spalter kirken

- Erasmus ville ikke bryde med kirken men blot afskaffe dens dårligdomme og bringe den tilbage på rette spor
- Det samme ville Luther (1483-1546)
 - 1517: Offentliggjorde sine 95 teser
- Luther ville gøre op med afladshandlen
 - Omkring 1517 blev der i Tyskland drevet en særlig intensiv afladshandel: Paven havde solgt to ærkebispembeder til en fyrstesøn (Albrecht af Hohenzollern (1490-1545)), som forsøgte at få udgifterne ved købet dækket af afladshandel
- Luther vandt mange tilhængere blandt tyske fyrster, adelige og borgere
 - Luthers egen fyrste, Frederik den Vise af Sachsen havde sågar forbudt afladshandel på sit territorium
- 1521: Rigsdags forsamling i Worms (de tyske fyrster og repræsentanter for de frie - "rigsumiddelbare" - tyske byer var indkaldt).
 - Luther blev opfordret til at tilbagekalde sine skrifter, hvilket han nægtede
 - Han gentog, at kun Bibelen var kilde til Sandheden
 - Resultatet blev, at Luther blev gjort fredløs samt at kejserens undersåtter blev opfordret til at tilintetgøre Luthers tilhængere
- Kurfyrst Frederik af Sachsen beskyttede Luther
- Den lutherske reformation lod sig ikke stoppe og var en folkelig bevægelse og en fyrstelige bevægelse (slog især igennem i Nordtyskland og Skandinavien)

Den evangelisk-lutherske kirke

- Udgangspunktet for Luthers nye kirkeordning og gudstjenesteform var, at kun Bibelen var kilde til Sandheden
- Den katolske kirke sagde, at der ikke var frelse uden for kirken. Luther sagde, at kun Gud kunne frelse og at mennesket måtte sætte sin lid til denne nåde
- Gudstjeneste på modersmålet blev indført

Underklassens oprør

- Luthers religiøse lighedstanke kunne nemt oversættes til en social lighedstanke
- 1522-1535: Oprør i Sydtyskland: de fattige adelsmænd og bønderne mod fyrsterne, højadelen og de højde gejstlige
- 1533-1536: Lignende oprør i Danmark
- 1524-1525: "Bondekrigen" i Tyskland
 - Luther slog til sidst fast, at bønderne skyldte deres herre lydighed
 - Lighed gjaldt kun i forhold til Gud ikke mennesker imellem

Reformationen i Danmark

- Adskillige unge danskere studerede på universitetet i Wittenberg og bragte derfor luthers tanker med til Danmark
- Lutheranerne blev beskyttet af kong Frederik 1. (1523-1533)
 - Han besluttede at alle kommende biskopper skulle godkendes af ham og ikke af paven
- Da Frederik 1. døde søgte den danske adel (katolsk-sindet) at undgå at få hans søn, hertug Christian som konge (luthersk-sindet)
- Bondeoprør og borgerkrig blev resultatet og adelen måtte kåre hertug Christian som konge
 - Han nedkæmpede bondeoprøret og gennemførte reformationen i 1536 (de katolske biskopper blev fængslet)